

Το ψυχοσωματικό σύνδρομο των ασκητών: μια ψυχαναλυτική ματιά στο παραμορφωτικό οίδημα του Νίκου Καζαντζάκη

Σάββας Μπακιρτζόγλου, ψυχολόγος-ψυχαναλυτής

Ο Stekel όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) γράφοντας σχετικά με την **ψυχοδυναμική** των **ασκητών** υπαινίχτηκε ότι αυτοί υποφέρουν από μια ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση που προκαλείται όχι μόνον από ασυνείδητες αμαρτωλές σεξουαλικές επιθυμίες, αλλά κυρίως από το φόβο του θανάτου. Η σύγκρουσή τους με το Θεό και τη φύση αντιπροσωπεύει τον αγώνα κοινωνικών και πνευματικών ιδανικών ενάντια στα ένστικτα της σεξουαλικότητας και του θανάτου. Στην μυστικιστική βιβλιογραφία αναφέρεται ένα **ψυχοσωματικό σύνδρομο** το οποίο έχει συνδεθεί με τον αγώνα των ασκητών ενάντια στις σεξουαλικές τους ορμές και τον πειρασμό. Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) αυτό το σύνδρομο ερμηνεύεται καλύτερα ως εκδήλωση του αγώνα τους (σύγκρουση) ενάντια στις επιθετικές επιθυμίες και το φόβο της βιαιότητας. Ο συγγραφέας παρουσιάζει την περίπτωση του Νίκου Καζαντζάκη ως έναν άνθρωπο του οποίου η ζωή και τα γραπτά καθοδηγούνταν από τη μυστικιστική αναζήτηση της αγάπης, της ειρήνης και του Θεού ως μια παγκόσμια αχρονική δύναμη. Έπασχε από ένα (ανώδυνο) παραμορφωτικό οίδημα του προσώπου που αντιστεκόταν σε όλες τις θεραπευτικές προσπάθειες: «...πέφερε από μια ατοπική ή ιδιοπαθή νευροδερματίτιδα η οποία συνήθως αποδίδεται σε αλλεργία...» (σελ. 245) που υπαγορευόταν από επιθετικές επιθυμίες και φόβους αντιποίνων που έκρυβε στο ασυνείδητό του από την πρώτη παιδική ηλικία. Φαίνεται ότι η βίαια ενορμητικότητά του ήταν «...ελεγχόμενη αυστηρά με ιδεοληπτικές-ψυχαναγκαστικές άμυνες, έναν ασκητικό τρόπο ζωής και μια μεσσηνική ιδεολογία». Τέτοιες επιθυμίες και φόβοι επανενεργοποιήθηκαν ξαφνικά από την τυχαία συνάντησή του με μια γυναίκα στο μισοσκόταδο ενός

κινηματογράφου, στη Βιέννη όπου έμενε τότε. Εκείνος την προσκάλεσε να περάσει τη βραδιά μαζί του, εκείνη απάντησε ότι δε μπορούσε αλλά υποσχέθηκε να τον δει την επομένη... Ο Καζαντζάκης έφυγε για να γυρίσει στο σπίτι του. Ξαφνικά αισθάνθηκε ένα κύμα αίματος να ανεβαίνει στο κεφάλι του και κατάλαβε ότι τα χείλη του, τα μάγουλά του και το μέτωπό του είχαν αρχίσει να πρήζονται. Επειδή οι ιατρικές προσπάθειες απέβησαν άκαρπες ζήτησε ψυχαναλυτική βοήθεια από τον W.Stekel στη Βιέννη (μαθητή και μετέπειτα συνεργάτη του Freud) στον οποίο μετέδωσε ότι από τα εφηβικά του χρόνια αναζητούσε το νόημα του κόσμου και ακολουθούσε το Χριστό, αλλά ότι τελευταία, βρίσκοντας τη θρησκεία του απλοϊκή και υπεραισιόδοξη την είχε αντικαταστήσει με το βουδισμό...Ο Stekel όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003), του απάντησε: *«Το να ζητάς να βρεις την αρχή και το τέλος του κόσμου είναι αρρώστια. Ο κανονικός άνθρωπος ζει, χαίρεται, λυπάται, αγωνίζεται, παντρεύεται, κάνει παιδιά, χωρίς να χάνει τον καιρό του να ρωτάει από πού και κατά πού και γιατί...»* (σελ.251). Κατά τον Stekel ο Καζαντζάκης έπασχε απ' αυτό που παλιά ήταν γνωστό ως αρρώστια των ασκητών. Είπε στον ασθενή του *«...ο ασκητής έφευγε από την έρημο Θηβαΐδα κι έτρεχε να πάει στην πιο κοντινή πολιτεία γιατί, ξαφνικά, ο δαίμονας της πορνείας τον καβαλίκευε κι έπρεπε να κοιμηθεί με γυναίκα...μα στην πόρτα της πολιτείας, έβλεπε με τρόμο το κορμί του να το σκεπάζει η λέπρα...»* (στον Χαρτοκόλλη, σελ.249). Ο ψυχαναλυτής υποστήριξε τον αμυντικό χαρακτήρα της αρρώστιας του η οποία τον «προστάτευε» από το να παραβιάσει τις αρχές του. Η πρώτη του γυναίκα Γαλάτεια περιγράφει τη σχέση τους ως στερημένη σεξουαλικού ενδιαφέροντος ως μια παθητική συμπεριφορά απέναντί της γεμάτη αναστολές, ένας «αδιόρθωτος ναρκισσισμός» οφειλόμενος σε μια μυστική δύναμη που στεκόταν ανάμεσά τους και τον εμπόδιζε να φέρεται σαν άντρας. Στο ημι-αυτοβιογραφικό βιβλίο του «Αναφορά στον Greco» γίνεται λόγος για μια σύντομη (άκαρπη) συνάντηση με μια πόρνη στη Βιέννη: *« ...δεν έχω καιρό αδερφή μου, συγχώρεσέ με...»* είπε εκείνος. *«..Είσαι τρελός;»*, έκαμε η κοπέλλα, *«είσαι καλόγερος; Κανένας δε μας βλέπει...»*, *«...μας βλέπει ο Βούδας»*, έκαμε να πει αυτός... Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) η φράση *«...δεν έχω καιρό»* παραπέμπει στη σύνδεση ανάμεσα στην έννοια του χρόνου και του πατέρα (Χρόνος=Πατέρας=Υπερεγώ): *«δεν έχω την άδεια του Πατέρα»*.

Η σχέση του Καζαντζάκη με τον πατέρα του είναι έντονα αμφιθυμική (μείγμα υπάκουης αγάπης, αδυσώπητου φόβου και- μετά βίας- συγκρατημένου μίσους). Το

όντι, ο συγγραφέας είχε πολύ λίγη υπομονή με τις παρωχημένες ιδέες του πατέρα του, ένιωθε όμως δέος για την ήρεμη δύναμη του γέρου και τη νηφάλια απαγορευτική συμπεριφορά του, προσέχοντας να μην προκαλέσει την οργή του. Κατά τη δική του μαρτυρία, λίγα χρόνια πριν το θάνατό του, το μέγιστο και σχεδόν μοναδικό θέμα ολόκληρου του έργου του ήταν ο αγώνας του ανθρώπου με το «Θεό», ο ανυποχώρητος αγώνας του ανθρώπου ενάντια στην τρομακτική δύναμη και το σκοτάδι των δυνάμεων μέσα του και γύρω του. Προσπαθώντας να εξηγήσει ο ίδιος τη νευροδερματοπάθειά του, ο Καζαντζάκης ισχυρίζεται ότι ο Stekel (ο ψυχαναλυτής του) την απέδωσε σε μια σύγκρουση που είχε να κάνει με τη σεξουαλικότητα (σκληρός αγώνας να καταστείλει τις έντονες σεξουαλικές επιθυμίες του) παραλείποντας να λάβει υπόψη του τις επιθετικές επιθυμίες ή το φόβο της βιαιότητας της δικής του και του πατέρα του.

Σε όλη του τη ζωή τον Καζαντζάκη τον απασχολούσε η ιδέα της βίας και ο φόβος του θανάτου. Αν και δεδηλωμένος ανθρωπιστής και ειρηνιστής τον βασάνιζαν πάντα καταστροφικές επιθυμίες. Έγραφε : *«...Θε μου...πότε θα κατεβείς σαν άνεμος σφοδρός, σαν το Μέγα που κατεβαίνει από τις κορφές του Παρνασσού, να καθαρίσεις τη γήϊ!»* («Επιστολές προς Γαλάτεια», σελ.47). Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο διεπόταν από τη μια, από μεγάλη συμπόνια για τη δυσχερή θέση των γυναικών και των αδυνάτων και από την άλλη, από μένος και εκδικητική επιθυμία να καταστρέψει την παλιά, καταπιεστική και παρακμιακή τάξη των πραγμάτων. Εμφορείτο από φαντασίες βίας και προσδοκούσε με λαχτάρα την προλεταριακή επανάσταση, αναφερόμενος με θαυμασμό στα αιμοδιψή λόγια τοπικών κομμουνιστών ηγετών. Η επιθυμία του όμως για βιαιότητα ήταν συγκρουσιακή, γεμάτη φόβο και ενοχή. Όταν ευχόταν να γίνει επανάσταση το έκανε σαν θεατής.

Ο Καζαντζάκης μεγάλωσε σ'ένα περιβάλλον βίας. Η Κρήτη όταν γεννήθηκε αγωνιζόταν για την κατάκτηση της ελευθερίας της, ζούσε σε μια κατάσταση συνεχούς συναγερμού, ενώ ο πατέρας του προσπαθούσε να χτίσει μέσα του το νόημα του βίαιου θανάτου και τη βούληση να υπερασπίζεται την τιμή της οικογένειας. Ακονίζοντας ένα μακρύ μαχαίρι είχε αποσπάσει από το γιό του Νίκο Καζαντζάκη, την υπόσχεση να σκοτώσει τη μητέρα και τις αδερφές του αν ποτέ οι Τούρκοι απειλούσαν να τις πάρουν σκλάβες. Η βίαη αλλά καταπιεσμένη ιδιοσυγκρασία του συγγραφέα αντικατοπτρίζονται σε μια μυστικιστική εμπειρία που συνέβη το 1918, τέσσερα χρόνια πριν από το επεισόδιο της Βιέννης με τη γυναίκα στον

κινηματογράφο. Ένα βράδυ ενώ περπατούσε με έναν παιδικό του φίλο σε ένα λόφο σκεπασμένο με χιόνι στην Ελβετία, τον συνεπήρε μια αίσθηση μέθης που έκανε το τοπίο γύρω του να φαίνεται αφύσικο και ταυτόχρονα πολύ οικείο, μια εμπειρία *déjà vu*: «...άξαφνα, σ'ένα γύρισμα του βουνού...στάθηκα, έσφιξα τη γροθιά μου και φώναξα αγριεμένος “θα σας σφάζω όλους”, μια φωνή βραχνή που δεν ήταν δική μου...όλο το κορμί μου άρχισε να τρέμει...» (στον Χαρτοκόλλη 2003, σελ.253). Ο Καζαντζάκης απέδωσε την εμπειρία αυτήν στην ενεργοποίηση της βίαιης φύσης του συλλογικού ασυνειδήτου του, αναφερόμενος στους προγόνους από τη μεριά του πατέρα του ως «αιμοβόρους κουρσάρους» και «πολέμαρχους». Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) το επεισόδιο θα μπορούσε εύκολα να ερμηνευθεί ως απόρροια της αχρονικής επιθυμίας να σκοτώσει τον τρομερό πατέρα της παιδικής του ηλικίας, τον οποίον εξακολουθούσε να μισεί και να φοβάται σε όλη του τη ζωή.

Όταν ήταν μικρό παιδί ο Καζαντζάκης προσευχόταν στο Θεό να τον κάνει Θεό. Στα νιάτα του μελέτησε τα διδάγματα του Τολστόι, ελπίζοντας μια μέρα να επιτύχει εκεί που είχε αποτύχει ο ρώσος μυθιστοριογράφος: να δημιουργήσει θρησκεία. Λίγο μετά την κρίση με τη γυναίκα του κινηματογράφου στη Βιέννη αποφάσισε να μάθει μόνος του ρωσικά, καθώς και την τέχνη του μαραγκού για να πάει στη Σοβιετική Ένωση και να κηρύξει σαν άλλος Χριστός ένα μίγμα ιδεών του Tolstoi και του Bergson (τον τοποθετούσε μαζί με το Χριστό, το Λένιν και το Βούδα, μεταξύ των ηρώων της ζωής του). Δήλωνε ότι η αποστολή του ήταν να σώσει το Θεό. Λίγους μήνες πριν το θάνατό του ο Καζαντζάκης μίλησε για τη στενή σχέση που είχε νοιώσει κάποτε με το πρόσωπο και την αποστολή του Χριστού. Είπε ότι στα είκοσί του είχε γράψει ένα τραγικό θεατρικό έργο με τον τίτλο «Χριστός», κατόπιν ένα ποίημα με τον ίδιο τίτλο. Δήλωνε ότι ο Χριστός κυριαρχούσε σε κάθε του πνευματική ανησυχία «*ήταν σα μια κύστη που μου την αφαιρούν κι αυτή επανεμφανίζεται*» (στον Χαρτοκόλλη, σελ 257). Φαίνεται ότι η λανθάνουσα εχθρότητα του Καζαντζάκη για τον πατέρα του αναζωπυρωμένη από την παλινδρομική επιθυμία να κοιμηθεί με τη μητέρα του, επανέφερε στο προσκήνιο το φόβο του οιδιπόδειου πατέρα και την απειλή του ευνουχισμού που συμβολιζόταν συμβιβαστικά, από το οίδημα του προσώπου και όλες τις παραμορφωτικές επιπτώσεις του. Το βίαιο ασυνείδητο του Καζαντζάκη αντικατοπτρίζεται ειδικότερα στην «Οδύσσεια» (1938) μια λιτανεία οργίων, μαζικών σφαγών, λεηλασιών, βιασμών και άλλων περιπετειών. Ωστόσο η βία δεν εμφανίζεται ποτέ στη συμπεριφορά του. Οι περισσότεροι τον περιγράφουν ως εξαιρετικά καλό και

ήρεμο. Μόνο η πρώτη του γυναίκα Γαλάτεια και εν μέρει ο αδερφός της τον θυμούνταν ως άνθρωπο σκληρό, εγωκεντρικό και άνανδρο. Στη Βιέννη κυριεύθηκε από ένα μεγάλο φόβο: ήταν ο φόβος της δικής του βίαιης φύσης που απειλούσε να εκραγεί καθώς δε μπορούσε να την μετουσιώσει σε δημιουργική, κοινωνική ή καλλιτεχνική δραστηριότητα ως τη στιγμή που αποφάσισε να ακολουθήσει τη συμβουλή του ψυχαναλυτού του (Stekel) να εγκαταλείψει τη Βιέννη. Στο μεγαλειώδες έργο του «Αναφορά στον Γκρέκο» γράφει *«Από τη μέρα εκείνη κατάλαβα πως η ψυχή του ανθρώπου είναι ένα ελατήριο φοβερό κι επικίνδυνο. Μια εκρηκτικά δύναμη κουβαλάμε, τυλιγμένη μέσα στις σάρκες και στα ζίγκια μας και δεν το ξέρουμε»* (σελ.. 351). Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) η πρώιμη ταύτισή του με τον Χριστό βοήθησε τον Καζαντζάκη να δεχτεί την ανέραστη ύπαρξή του ως πρόπουσα. Να δει τη σεξουαλικότητα αν όχι κυριολεκτικά σαν αμαρτωλή, σαν έναν πειρασμό που θα τον απομάκρυνε από τη φιλοδοξία του να δημιουργήσει μια νέα θρησκεία πνευματικής αγάπης και παγκόσμιας ειρήνης. Η προσπάθειά του να ταυτιστεί με την εικόνα του Βούδα (αποποίηση του πολέμου και της βίας) και τις ασκητικές του αρχές, ήταν ένας τρόπος να αντιμετωπίσει το άγχος που του προξενούσαν η εσωτερική του βιαιότητα και η απειλή να εκραγεί καταμεσής του σαγηνευτικού, επιφανειακά ειρηνικού, αλλά στο βάθος σκληρού και εχθρικού περιβάλλοντος της Βιέννης. Ενώ είχε πετύχει σε προηγούμενες παρόμοιες αλλά λιγότερο διεγερτικές καταστάσεις, στη Βιέννη απέτυχε. Είναι ακριβώς μέσω ενός ψυχοσωματικού συμπτώματος που η ψυχική ισορροπία του Καζαντζάκη μπόρεσε να διατηρηθεί. Όπως παρατήρησε ο Stekel αυτό είναι μια συνηθισμένη άμυνα των ασκητών σε όλες τις εποχές απανταχού της οικουμένης. Ένα πιο ευάλωτο Εγώ από εκείνο του Καζαντζάκη μπορεί να είχε καταλήξει στην ψύχωση. Ο Καζαντζάκης σκιαγράφησε τη μυστικιστική του άποψη για τον κόσμο στην «Ασκητική» του, την οποία άρχισε να συνθέτει λίγο μετά την ψυχοσωματική κρίση της Βιέννης. Η τελική της εκδοχή δημοσιεύθηκε λίγο μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Η ζωή εν τάφω...

Ας σημειωθεί ότι τα μνήματα ήταν ένας από τους προσφιλείς τόπους κατοικίας των πρώτων χριστιανών ασκητών. Εντούτοις η ιδέα για εγκλεισμό ενός ζωντανού σε τάφο δεν ήταν χριστιανική. Με την επιλογή αυτήν είχε πειραματιστεί ο Δημόκριτος (νεκρικά έθιμα των Ελλήνων, επισκέψεις σε τάφους). Στον κόσμο των χριστιανών πρώτος εφήρμοσε την ιδέα ο αρχηγέτης των ερημιτών, ο Αντώνιος. Πρόκειται για

πρακτική η οποία έγινε ευρύτερα γνωστή μέσα από τον δημοφιλή βίο του Αγίου και άσκησε μιαν ακατανίκητη έλξη σε πολλούς μεταγενέστερους μιμητές του. Διάφοροι εκκλησιαστικοί συγγραφείς μνημονεύουν την πρακτική δίνοντας την εντύπωση ότι ήταν καθιερωμένη και γενικώς αποδεκτή. Αφορούσε σε μια μορφή άσκησης των ερημιτών στην προσπάθειά τους να απονεκρώσουν το σώμα τους: αν δε γίνει κάποιος νεκρός όπως οι ταφέντες δε θα μπορέσει να υπερνικήσει τις δαιμονικές οπτασίες. Όσοι θεωρούσαν το σώμα εμπόδιο στην ενάρετη διαβίωση, έσπευδαν να το εναποθέσουν στον τόπο ο οποίος προοριζόταν για τους νεκρούς. Όσο πιο ενάρετος ο ασκητής τόσο πιο νεκρός όφειλε να αισθάνεται. Ο ίδιος ο ασκητικός βίος ήταν μια ταφή αφού ο ασκητής είχε πεθάνει για τον κόσμο και τα εγκόσμια. Για την καταπόνηση της σάρκας επινοούνταν διαρκώς νέες τεχνικές που συναγωνίζονταν σε ευρηματικότητα τις μεθόδους των ρωμαίων βασανιστών: στέρηση τροφής και ύπνου, ορθοστασία, αλυσίδες, αυστηρή απομόνωση, επίπονη εργασία. Όταν το σώμα έμοιαζε να συνηθίζει και να ανέχεται μιας μορφής βίας, ακολουθούσε μια άλλη, βαναυσότερη και τυραννικότερη. Κατά τον Κυρτάτα (2002) η αυτοταφή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, ως είδος θεμιτής και ενάρετης, αργής αυτοκτονίας. Ο ενταφιασμός ενός ζωντανού είναι από τα βασανιστικότερα μαρτύρια: τον αποκόπτει από το φώς και τον αέρα, προκαλεί αγκυλώσεις, του στερεί κάθε ψήγμα χαράς και γαλήνης. Όμως, η μεγαλύτερη δοκιμασία είναι ψυχική: η ψυχική εξοικείωση με τον τάφο δεν ήταν εύκολη, ενώ η λέξη που περιγράφει ορθότερα την εμπειρία της αυτοταφής είναι η «μύηση».

Ο τόπος του μαρτυρίου βρισκόταν συνήθως σε κατοικημένη περιοχή. Δεν απαιτούσε μεγάλες διαδρομές ούτε οικοδομικές δραστηριότητες: ένα κενό μνήμα χωρίς διεκδικητές ήταν πάντα διαθέσιμο. Η άσκηση αυτή εξασφάλιζε απόλυτη απομόνωση και ταυτοχρόνως τη στοιχειώδη υποστήριξη από κάποιον οικείο ή υποτακτικό ο οποίος επιφορτιζόταν με την εξεύρεση και τη μεταφορά της τροφής. Ο διχασμός της ψυχής έφερνε τον έγκλειστο στα όρια της αντοχής του ή πέρα απ'αυτά. Η επιλογή ενός μνήματος για διαμονή ενείχε και συμβολισμούς που δε μπορεί να πέρασαν απαρατήρητοι την εποχή που οι τάφοι άρχισαν να γίνονται κατοικίες ζωντανών. Ο τάφος προορίζεται να φιλοξενήσει ένα νεκρό. Όταν ο ζωντανός αποφασίζει να συγκατοικήσει με τους πεθαμένους, τότε δε στοχεύει απλώς στην καταπόνηση του σώματός του και στην απονέκρωσή του. Στον τάφο ένας ασκητής μπορεί να οδηγηθεί και μέσα από όρκους φιλίας και αγάπης για έναν χαμένο σύντροφο. Διαρρέεται ότι σε

μια θρησκευτική διαδρομή προσκυνήματος προς το όρος Σινά ο σύντροφος πεθαίνει και θάβεται σ'ένα πρόχειρο μνήμα. Δίπλα στο λάκκο του νεκρού ο επιζών προσκυνητής ανοίγει έναν δεύτερο μέσα στον οποίο κλείνεται περιμένοντας το τέλος της ζωής του. Οι δύο λάκκοι ανοίγονται κοντά διαιωνίζοντας τη συγκατοίκηση. Συμπεριφορές τέτοιου είδους δεν είναι άγνωστες, τουλάχιστον στη λογοτεχνία. Οι ερωτευμένοι συχνά υπόσχονται αμοιβαία και αιώνια αφοσίωση. Όταν ο θάνατος αρπάζει απρόσμενα τον έναν ο άλλος εμφανίζεται να αποζητά κάποτε το δικό του θάνατο. Αντί να προσευχηθεί στο όρος Σινά ο ευσεβής χριστιανός προσευχόταν πλέον μέσα από τον τάφο του. Είναι εύλογο να αναζητήσει κανείς τα κοινά χαρακτηριστικά του ιερού όρους και του ταπεινού λάκκου. Οι ασκητές που επέλεξαν να κατοικήσουν σε μνήμα δεν πέθαιναν στη διάρκεια της άσκησης. Τω όντι, τις περισσότερες φορές ο εγκλεισμός ήταν παροδικός (μια φάση σ'έναν μακρύ και πολύπλευρο αγώνα). Ακόμα και όταν αποφάσιζαν να παραμείνουν στον τάφο μετά την πρώτη δοκιμασία, το μνήμα γινόταν ένας απλός τόπος διαμονής με περιοδείες, εξόδους και επισκέψεις.

Μάλλον δε θα μπορούσαμε κατ'ανάγκη και σε όλες τις περιπτώσεις να θεωρήσουμε την αυτοταφή ως έρωτα θανάτου αλλά ως επιθυμία να υπερνικηθεί ο φόβος του θανάτου: η ταφή του ζωντανού είχε στόχο την εξοικείωση του με την ιδέα του θανάτου και την προετοιμασία της ψυχής για το μεγάλο ταξίδι.. Θα μπορούσε επίσης ν'αφορά μια απόφαση εξιλέωσης για κάποιον ο οποίος είχε αμαρτήσει βαρειά. Εκεί ασκούσε την αρετή, έκλαιγε και στέναζε από τα βάθη της καρδιάς του, διστάζοντας ακόμα και να παρακαλεί το Θεό, τόσο ανάξιο θεωρούσε τον εαυτόν του μολονότι μπορεί να παρουσάζονταν συνεχώς οι «δαίμονες της αμαρτίας» δηλ. ο πειρασμός. Ο τελευταίος, σύμφωνα με τις θεωρητικές συλλήψεις της εποχής, δεν ήταν επιθυμία της ψυχής αλλά επρόκειτο για κακά πνεύματα τα οποία, συνήθως τη νύχτα, τον καλούσαν να επιστρέψει στις προγενέστερες αμαρτίες του. Μέσα στην ψυχή του διεξαγόταν σφοδρή πάλη (σύγκρουση): από τη μια πλευρά υπήρχε η θέληση για μεταμέλεια και αρετή, από την άλλη η επιθυμία της επιστροφής στις ηδονές και την ακολασία. Έτσι, η εσωτερική ταραχή που προκαλείτο, βιωνόταν ως επίθεση εξωτερικού εχθρού. Αν ο ασκητής άντεχε στις έξωθεν επιθέσεις των βασανιστών του τότε αυτοί θα παραδέχονταν την ήττα τους και θα τον άφηναν ήσυχο. Αν υπέκυπτε τότε θα τον υποχρέωναν να εγκαταλείψει το μνήμα του και να επιστρέψει στον κόσμο των απολαύσεων και της αμαρτίας. Μέση οδός δεν υπήρχε. Ο εγκλεισμός σε τάφο

φαίνεται ότι αποτελούσε μια πρόκληση προς τον πειρασμό. Αντί του σταδιακού εθισμού στον ενάρτετο βίο, ο ασκητής επέλεγε μια ριζική και βίαιη θεραπεία, μια θεραπεία choc: το ρίσκο ήταν μεγάλο αλλά η ανταμοιβή αξιόλογη. Ο ασκητής Σισίνιος (τον μνημονεύει στο «Λαυσαικόν» ο επίσκοπος Παλλάδιος) κλείστηκε σε μνήμα, υπόδουλος στα πάθη, ύστερα από προετοιμασία έξι-επτά ετών στο πλάι ενός μεγάλου δασκάλου: βγήκε μετά από τρία χρόνια ελεύθερος, εγκρατής μεταμορφωμένος και προικισμένος με μοναδικά χαρίσματα. Αναδείχτηκε σε χαρισματικό ηγέτη, ικανό να εξορκίζει τους δαίμονες. Χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και συγκρότησε αδελφότητα ανδρών και γυναικών.

Ο επίσκοπος Αλεξανδρείας Αθανάσιος έγραψε το Βίο του Αντωνίου. Στον Αντώνιο η άσκηση σε ερημικές τοποθεσίες κοντά σε φημισμένους Πατέρες δεν έφτασε. Ανακάλυψε ότι χρειαζόταν κάτι περισσότερο. Πήγε λοιπόν στα μνήματα του χωριού και παρήγγειλε σε κάποιον γνωστό του να του φέρει ψωμί. Όταν έμεινε μόνος άρχισε να δέχεται τις επιθέσεις των δαιμόνων: τα κτυπήματά τους προκάλεσαν αφόρητους πόνους. Την επομένη ο γνωστός του άνθρωπος τον βρήκε πεσμένο και τον θεώρησε νεκρό. Τον φορτώθηκε και τον εναπόθεσε στο ναό του χωριού. Μαζεύτηκαν τότε οι συγγενείς και οι φίλοι να τον κλάψουν. Κατά τα μεσάνυχτα ωστόσο, ο Άγιος Αντώνιος συνήλθε και σηκώθηκε. Όλοι τριγύρω του είχαν αποκοιμηθεί, εκτός από τον φίλο του. Ο Αντώνιος τότε του ζήτησε να μεταφερθεί και πάλι στα μνήματα. Αυτήν τη φορά οι δαίμονες του επιτέθηκαν με εκκωφαντικούς κρότους: ήταν σα να γκρέμιζαν τους τέσσερις τοίχους του μικρού του οικήματος (έμπαιναν μέσα του παίρνοντας τις μορφές θηρίων και ερπετών). Είδε τότε να ανοίγει η στέγη και ένα φώς να κατεβαίνει από πάνω. Με την αχτίδα του φωτός οι δαίμονες έγιναν άφαντοι, οι πόνοι σταμάτησαν και το σπίτι έγινε πάλι ακέραιο. *«Πού ήσουν;»*, διαμαρτυρήθηκε ο Αντώνιος στην οπτασία που του φανερώθηκε. *«Γιατί δε φάνηκες από την αρχή να πάψεις τις οδύνες μου;»*. «Εδώ ήμουν, Αντώνιε», απάντησε η φωνή. *«Περίμενα να παρακολουθήσω τον αγώνα σου. Επειδή λοιπόν έδειξες υπομονή και δε νικήθηκες, θα είμαι στο εξής βοηθός σου και θα κάνω το όνομά σου φημισμένο σε όλο τον κόσμο»*. Την επομένη ο Αντώνιος βγήκε από το μνήμα και άρχισε τη νέα του ζωή στην έρημο.

Στην ως άνω ιστορία τα πράγματα αντιστρέφονται: το υποκείμενο πρώτα θάβεται, ύστερα οδηγείται στην εκκλησία για το θρήνο και τέλος σηκώνεται για να αρχίσει μια νέα ζωή. Ο στόχος της συγκεκριμένης άσκησης αφορούσε σε ένα πέρασμα το οποίο, σε περίπτωση επιτυχίας, θα οδηγούσε σε μια νέα κατάσταση αρετής και αγνότητας.

Η έγερση του Αντωνίου από το μνήμα πήρε τη μορφή ανάστασης αφού στη σκέψη των ασκουμένων βρισκόταν η προσδοκώμενη ανάσταση των νεκρών: ο Αντώνιος είχε ως πρότυπό του την ταφή και την Ανάσταση του Ιησού.

Η ιδέα μιας συμβολικής ταφής και συμβολικής ανάστασης ήταν οικεία σε όλους τους πρώτους χριστιανούς. Ύστερα από μακρόχρονη κατήχηση, ο νεοφώτιστος βυθιζόταν στο νερό (βάπτισμα) για να πεθάνει και να ξαναγεννηθεί. Ντυνόταν με ρούχα λευκά και ξεκινούσε μια νέα ζωή απαλλαγμένος από τις αμαρτίες του παρελθόντος. Υπάρχουν ενδείξεις ότι η βάπτισμα ήταν συχνά μια συγκλονιστική εμπειρία.

Βιβλιογραφία

Αγίου Αυγουστίνου «Εξομολογήσεις» εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1997, εισαγωγικά σχόλια Αμπατζοπούλου Φραγκίσκη.

Καζαντζάκης Ν. «Αναφορά στον Γκρέκο» εκδ. Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1998, 12^η έκδοση.

Καραγάτσης Μ. «Η Μεγάλη Χίμαιρα», εκδ. της «Εστίας», Αθήνα 2005

Κοπιδάκης Μιχάλης, «Βελλεροφόντης, Ευριπίδης, Αριστοτέλης: περιττοί και μελαγχολικοί», Ορώμενα, τιμή στον Αριστοτέλη, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002.

Κυράτας Δημήτρης, «Η ζωή εν τάφω» ψυχαναλυτικό περιοδικό «Εκ των υστέρων» τεύχος 7, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002

Μπακιρτζόγλου Σ., Εισήγηση με θέμα «Τα φαινόμενα της αρνητικοποίησης της ζωής στα Θεραπευτήρια Χρονίων Παθήσεων: η αλληλεπίδραση των περιθαλπομένων με τους εργαζόμενους». Εισήγηση στο Σικιαρίδειο Ίδρυμα, 29 Μαρτίου 2012.

Μπακιρτζόγλου Σ, «Οι διαταραχές προσωπικότητας» Σημειώσεις προς τους ασκούμενους φοιτητές ψυχολογίας στο Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Ανατολικής Αθήνας, Αθήνα 2008

Freud. S. «Ο πολιτισμός πηγή Δυστυχίας» Εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1994

Χαρτοκόλλης Πέτρος «Χρόνος και Αχρονικότητα» Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2006